

Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна

МАТЕРІАЛИ

XXXIV Міжнародної краєзнавчої
конференції молодих учених

“КРАЄЗНАВСТВО ТА ПАМ’ЯТКОЗНАВСТВО”,

присвячена 50-річчю Українського товариства охорони пам’яток історії і культури

9 грудня 2016 р.

Харків

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Історичний факультет
Наукове товариство студентів, аспірантів, докторантів
і молодих вчених
Центр краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька
Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова
Харківський національний медичний університет
Центр медичного краєзнавства

МАТЕРІАЛИ XXXIV-ї МІЖНАРОДНОЇ
КРАЄЗНАВЧОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ МОЛОДИХ УЧЕНИХ

«КРАЄЗНАВСТВО ТА ПАМ'ЯТКОЗНАВСТВО»,

ПРИСВЯЧЕНОЇ 50-РІЧЧЮ УКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА
ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ І КУЛЬТУРИ

УДК 908:94 (477) (063)
ББК 63.3 (4укр) я 431
М34

*Затверджено до друку науково-методичною радою
Центру краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька ХНУ імені В. Н. Каразіна
(протокол № 3 від 29 березня 2017 року)*

Публікується у авторській редакції.

Матеріали XXXIV-ї Міжнародної краєзнавчої конференції молодих вчених, присвяченої 50-річчю Українського товариства охорони пам'яток історії і культури. — Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. — 112 с.

Матеріали традиційної XXXIV-ї Міжнародної краєзнавчої конференції молодих вчених включають тези доповідей і повідомлень з проблем пам'ятокознавства. Збірник розрахований на всіх тих, хто цікавиться проблемами краєзнавства та такого сучасного напрямку в науці, як пам'ятокознавство.

Материалы XXXIV-й Международной краеведческой конференции молодых ученых, посвященной 50-летию Украинского общества охраны памятников истории и культуры. — Харьков: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2017. — 112 с.

Материалы традиционной XXXIV-й Международной краеведческой конференции молодых ученых включают тезисы докладов и сообщений по проблемам памятниковедения. Сборник рассчитан на всех тех, кто интересуется проблемами краеведения и такого современного направления в науке, как памятниковедение.

УДК 908:94 (477) (063)
ББК 63.3 (4укр) я 431

М34

© Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, 2017
© Центр краєзнавства імені академіка
П. Т. Тронька, 2017
© автори, 2017

ЗМІСТ

Від оргкомітету	7
Альков Володимир Епідемії революційної доби: холера й тиф на Харківщині 1919 року.....	8
Арістархова Марина Роль Никанора Харитоновича Онацького в створенні Сумського художнього музею.....	10
Безрукова Тетяна Пам'яткоохоронна робота краєзнавців у селищі Буди Харківської області. Перемоги та поразки.....	11
Бліндер Степан Олицький колегіум у працях дослідників XIX –початку XX ст.	14
Боженко Анастасія Модерне місто другої половини XIX ст. як сандість центру/периферії (на матеріалах м. Харкова).....	19
Буданий Микола Шотландська присутність на руських землях Речі Посполитої за письмовими джерелами XVI – I пол. XVII ст.	20
Бутенко Юрій Преподавание краєведения в Змиевском лицее № 1 имени З. К. Слюсаренко на современном этапе.....	23
Вар'ян Оксана Пам'ятки історії — будівлі як складові формування колективної ідентичності.....	25
Вус Надежда Памятник старины в вымирающем селе.....	26
Гламазда Владимир «Записки Д. А. Хилкова» как источник по истории Харьковщины 1885–1892 гг.	28
Гнатченко Ганна «Потебніана» у структурі особового архівного фонду професора О. В. Ветухова (1869–1941) (на матеріалах Музею історії ХНУ імені В. Н. Каразіна).....	29
Гуменяк Андрій Ставлення домініканців львівської архідієцезії до греко-католиків у другій половині XIX – 30-х рр. XX ст.	31
Добровольська Ірина Картографічне відображення поховань вчених-географів Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.....	35
Исофатова Эмма Сохранение памяти об оккупации Харькова в годы Великой Отечественной войны: мемориалы и памятные места.....	36

Ільїн Вадим Стан охорони здоров'я в радянському Харкові протягом другої половини 80-х років: джерелознавчий аспект	38
Іськов Ігор До проблеми захистного спорядження салтівської культури.....	40
Калугін Олег Професор О. С. Федоровський як краєзнавець.....	42
Капієнко Владислав Виникнення бонн у Харкові (1918–1920 рр.).....	43
Капушак Ярослав Палац Потоцьких в м. Івано-Франківську: історія та сучасний стан.....	45
Кириченко Максим Щодо деяких деталей гіпотези Б. О. Рибакова відносно української легенди про Кузьму та Дем'яна.....	47
Коніва Юлія Особливості функціонування доріг у Слобідській Україні на початку XVIII ст.	49
Литвиненко Анна Музей як осередок збереження та популяризації культурної спадщини (на прикладі Кам'янського літературно-меморіального музею О. Пушкіна та П. Чайковського).....	51
Лобенко Сергей А. В. Гуров — исследователь Слобожанщини.....	52
Марющенко Карина Внесок І. Я. Франка у географічне краєзнавство.....	54
Миславський Інокентій Загальна характеристика законодавства України в сфері охорони пам'яток історії і культури, та проблеми його практичної реалізації на місцевому рівні.....	56
Момот Анастасія Антропоніміка мешканців Переяславського полку на сторінках «Генерального опису Гетьманщини».....	57
Мороз Юліана Третя лінія німецької оборони на території с. Мироліубівка, лютий–вересень 1943 року. Історія висоти № 4736.....	59
Морозова Ольга Архівні документи як джерело вивчення історії польської меншини Миколаївщини.....	61

Немцев Сергей Типология и дробная хронология ножек амфор Гераклии IV в. до н. э.	62
Нестеренко Вікторія Дослідження міського простору Харкова 60-тих років XIX ст.: потенціал історії та соціології архітектури.....	63
Нестеренко Лідія «Акти-списки громадян, насильно вивезених в рабство до Німеччини» — одне із джерел для вивчення трагедії оstarбайтерів (на прикладі Чернігівської області).....	64
Проценко Михаил Главная гостиница на главной площади страны (гостиница «Интернационал-Харьков»).....	67
Радченко Віталіна Пам'ятки скульптури Харкова другої половини XX століття.....	69
Салій Вікторія Печери України як об'єкт краєзнавства.....	70
Самойленко Ілона Середньовічні об'єкти на Білозерському поселенні (розкопки 2015–2016 рр.).....	74
Селегеев Сильвестр Народні бібліотеки-читальні м. Харкова в історіографії (кінець XIX – початок XXI ст.).....	75
Соляник Дмитрий Отражение взглядов прот. Иоанна Филевского на устройство Церкви в «Церковной Газете» (1906 год)	77
Стороженко Ирина Воспоминания крестьян-толовцев как источник по истории коммуны «Жизнь и труд» 1921–1938 гг.	78
Сусла Ольга О. І. Ржепішевський: архітектурна спадщина	80
Трахтманенко Олеся Законодатели моды. Людмила Гурченко.....	82
Федирко Артем Святитель Филарет (Гумилевский) и его труд «Историко-статистическое описание Харьковской епархии».....	84
Фурсова Ирина История Верхо-Харьковского Николаевского женского монастыря.....	85
Ховтура Анастасія Соціальна інфраструктура губернських міст Лівобережної України (кін. XVIII – поч. XX ст.): етапи розвитку.....	86

Якуба Альона Внесок Г. С. Риндовського у розвиток фармацевтичної науки.....	88
Якубина Юлія Нежинський період біографії Н. Гоголя в дискурсе літературного краєзнання.....	90
Янкул Олексій Премія Центру красназнання імені академіка П. Т. Тронька ХНУ імені В. Н. Каразіна.....	92
Аксьонов Володимир Історична спадщина родини Гельферих-Саде у Харкові.....	94
Вишнякова Марія Стріт-арт Гамлета Зінківського: маркування урбаністичного простору.....	94
Гаража Роман Новий Харків (містечко ХТЗ) у контексті соціології міста.....	95
Гнедков Артем Методи лікування психіатричних хвороб в XIX ст. на прикладі Сабурової дачі (м. Харків).....	96
Каплій Анастасія Ушанування пам'яті визначних майстрів фаянсу у селищі Буди Харківської області. Проект клубу «Красназавець» РЦДІОТ Харківської районної ради.....	97
Котенко Андрій Писемні пам'ятки України. Їх значення для вивчення історії краю.....	99
Маковецька Владислава Роль музейного комплексу Зміївського ліцею № 1 імені З. К. Слюсаренка у вивченні історії рідного краю.....	100
Цимбаліста Ірина Проблеми збереження пам'яток духовності та їх популяризації на Зміївщині.....	103
Список скорочень	105
Фотолітопис конференції	107

Сьогодні проводиться активна робота щодо повернення цієї визначної пам'ятки архітектури у власність міста, ведуться переговори із її теперішнім власником, на території поблизу палацу майже щороку відбуваються археологічні розкопки, питаннями відновлення палацового комплексу займаються громадські організації.

Кириченко Максим

(ХНУ імені В. Н. Каразіна, аспірант)

ЩОДО ДЕЯКИХ ДЕТАЛЕЙ ГІПОТЕЗИ Б. О. РИБАКОВА ВІДНОСНО УКРАЇНСЬКОЇ ЛЕГЕНДИ ПРО КУЗЬМУ ТА ДЕМ'ЯНА

Авторству Б. О. Рибаківа належить гіпотеза про давню столицю східних слов'ян, розташовану в Середньому Подніпров'ї, що бере свій початок від одного зі скіфських городищ-гігантів і веде спадщину до релігійного центру Київської Русі — середньовічного Переяслава. За припущенням Б. О. Рибаківа, на існування стародавньої слов'янської столиці в Середньому Подніпров'ї вказує скіфська легенда про золоті дари, що впади з неба: сокира, чаша, плуг і ярмо. На доказ зв'язку скіфської легенди I тисячоліття до н. е. з культурою слов'ян Подніпров'я, Б. О. Рибаків залучає українську легенду про ковалів Кузьму та Дем'яна, які, як і скіфські сколоти, отримали з небес дар: золоту кузню, в якій вони, за допомогою золотих інструментів виготовили плуг з ярмом і, запрягши в нього ворожу їхньому народові змісподібну істоту, яка фігурувала, як вважає Б. О. Рибаків, і в скіфській легенді, зорали землю, утворивши легендарні Змісві вали. Причинами залучення легенди про Кузьму та Дем'яна до джерельної бази питання про давню столицю слов'ян стали для дослідника: наявність схожих зі скіфською легендою мотивів, а також збіг географічного ареалу побутування легенди про Кузьму та Дем'яна в XX ст. з ареалом проживання представників чорноліської культури і геродотових сколотів I тисячоліття до н. е.

У своїх логічних побудовах і висновках Б. О. Рибаків посилається на дослідження російського філолога Василя Гіппіуса і українського історика Віктора Петрова, опубліковані в журналі «Етнографічний вісник» в 1929, 1930 рр., і предметом яких стала легенда про Кузьму і Дем'яна. Однак, у зазначених доробках не йдеться про таку вузьку ге-

ографічну поширеність легенди, яку пропонує Рибаків. В. В. Гіппіус вказує на поширення персонажів Кузьми та Дем'яна в фольклорі великоросів і білоросів. Віктор Петров, у свою чергу, вказував на те, що багато мотивів казки про Кузьму та Дем'яна перегукаються з циклом легенд про святого Георгія Побідоносця, що поширений у всій Євразії. В дослідженні В. П. Петрова дійсно йдеться про придніпровський регіон, але тому лише, що саме його дослідник обрав для свого нарису. Тож, з географічною складовою доказу Б. О. Рибаків погодитися не можна.

Що ж стосується схожих мотивів легенди про Кузьму та Дем'яна і скіфської етногенетичної легенди, то тут ми знаходимо більше приводів погодитися з Б. О. Рибаківим. До невідомих для легенди про Кузьму та Дем'яна мотивів, що відсилають нас до скіфської легенди, можна, на наш погляд, віднести наступні: події легенди відбуваються в дуже давні часи; головні герої ховаються від змії в надісланій богом кузні; зняряддя праці ковалів були величезними і золотими; противник святих, лише іноді виступає в ролі хтонічної істоти чоловічого роду (змій чи чорт), але найчастіше це саме змія, тобто істота жіночого роду; змія живе або в печері, або виходить з моря; борозна, зорана за допомогою міфічного плуга і змії — не просто оборонна споруда, але ще й кордон. Серед згадок місця події або проживання ковалів домінують Київ і Переяславль.

Таким чином, в легенді про Кузьму та Дем'яна можна побачити відгомони давнього міфу про створення світу і про епоху поділу праці та введенні ремісничих нововведень. Можливо також, що мотиви про золотий плуг і зведення укріплень, відсилають нас, як і вказав Б. О. Рибаків, до часів зведення перших городищ. Величезну зміну української легенди можна порівняти зі змісненого богинію одного з варіантів скіфської легенди: обидві вони живуть або в печері, або у водоймі і є втіленням підземного світу. Таким чином, гіпотеза Б. О. Рибаків хоч і має вразливі місця, але, все ж, має під собою деяке обґрунтування і вимагає більш детальної розробки та розширення джерельної бази.